

Črez sedem let se je Velbič povrnil v Lisabono, potem pa, da bi svojo rastlinsko zbirko uredil in književno obdelal, v London. Vsled nekih intrig ga je obdolžil lisabonski parlament po krivem, da je hotel s svojimi prirodoznanskimi zbirkami obogateti, in mu je ustavil denarno subvencijo. Velbič je moral zdaj svoje študije nadaljevati na svoje stroške. L. 1872. je nastal v njegovem londonskem stanovanju požar, in njegove znamenite afriške botaniške zbirke so prišle v veliko opasnost. Velbič je vsled te nezgode obolel na živcih, začel hirati in je umrl dne 20. oktobra istega leta 65 let star.

Vrhu raznih manjših razprav je spisal Velbič delo v latinskem jeziku: »Sertum Angolense« (v »Transactions of Linn' Association«). Velbičeva prirodoznanska zbirka je bila ogromna. Razdelili so si jo med seboj: Berlinski herbar, botaniški vrt na Dunaju, deželni muzej koroški, British-Museum, muzeji v Parizu, Kopenhagenu in v Rio de Janeiru, dalje portugiška vlada, akademija znanosti v Lisaboni in še nekateri drugi zavodi.

Književne novosti

Ivan Plantan: Potovanje na Severni rtič (kap). (Ponatis iz »Planinskega Vestnika«.) V Ljubljani 1900. Natisnila Klein in drug. 65 strani. Vel. 8°. — Cena 40 h.

Ta spis moramo prištevati najboljšim potopisom v našem jeziku. Gospod Ivan Plantan nam opisuje svoje potovanje na Severni rtič v lepem popularnem jeziku. Živo se je zanimal za prirodne lepote nam tako oddaljene Skandinavije, imel pa je vedno odprte oči tudi za kulturne in narodopisne razmere severnih dežel. Najlepša partija v njegovih prirodnih slikah je opis viharja na morju. Te preopasne ure je opisal gosp. avtor z živahno fantazijo in dramatično dikcijo. Iz opisov velikih skandinavskih mest in njih visoke prosvete pa se slovenski čitatelj lahko nauči marsičesa. Če še omenim, da je ves potopis osoljen z obilim humorjem, povedal sem v bistvu vse, kar diči zanimivi Plantanov potopis. Rojaki, ki radi potujejo, naj bi g. Plantana posnemali in tudi opisavali svoja potovanja kakor on; saj se ta literarna stroka pri nas, žal, jako malo goji; edini »Planinski Vestnik«, glasilo »Slovenskega planinskega društva«, jo častno zastopa že 7. leto. *A. Aškerc.*

»Za bratoljubje«. Povest za slovensko ljudstvo. Spisal Janko J. Drameljski. Izdal in založil pisatelj. Tiskal D. Hribar v Celju. 1901. — Povest za slovensko ljudstvo imenuje g. Drameljski svoje delo. Kako težko je spisati ljudstvu kaj takega, da bi mu ugajalo, ali da bi ga celo zadovoljilo, to ve oni, ki je že kdaj kaj pisal v enak namen; to bi lahko tudi posebno še povedala družba sv. Mohorja, ki leto za letom zaman išče v to pripravnih povesti. Prav zato sem pa vzel nekam nezaupno v roko knjigo z gorenjim naslovom,

ki jo je spisal meni in menda tudi našemu občinstvu doslej neznani pisatelj. Ne da bi imel spričo tega kake predsodke, nikakor ne; saj mi je znanih dovolj slučajev, da si je ustvaril marsikdo že s svojim prvencem dobro ime, oziroma, da je ž njim popolnoma uspel. Žal, da ne morem kaj takega reči o tej knjigi. Človek se mora res siliti, da jo prebere do konca. Jaz za svojo osebo moram reči, da sem se žrtvoval; pri vsaki strani se mi je ustavilo, in nikakor me ni bilo volja, da bi obrnil naslednjo. Predno sem bil pri koncu, sem bil docela izmučen. Pisatelj je imel res dobro voljo, ali njegove moči daleč zaostajajo za njo. Dandanes se pa ta dobra volja že tudi pri nas več ne vpoštevaja, saj imamo vendar že nekaj mož, ki imajo toliko moči, kolikor dobre volje. Ako je pa g. Drameljskega privedlo do pisateljstva golo »bratoljubje«, tedaj je zašel po mojem mnenju popolnoma na krivo pot. To bratoljubje bi bil pokazal bolje s tem, da bi bil deloval med svojim ljudstvom z zgledom in živo besedo, kajti s svojo pisano besedo prav gotovo ni prepričal ali izpreobrnil žive duše; k večjemu je zbudil pri bralcu vsled svoje okornosti pomilovalen nasmeh. Jaz gotovo nisem tisti, ki bi si na vsaki strani kake povesti napravil vprašaj, češ, da je stvar neverjetna. Vedno sem bil prepričan, da na svetu ni nič neverjetnega, da pa je mnogo onega, kar imenujejo nekateri neverjetno, včasih prav mogoče, dasi je morda pripisovati le golemu slučaju in je torej vsled tega nemotivirano. Toda v tej knjigi so značaji nastopajočih junakov res popolnoma ne samo neverjetni, ampak naravnost nemogoči. Kdor je normalno duševno razvit, kdor je izpolnil svoje šestnajsto leto, ta ne more tako misliti, niti govoriti, niti tako delati, kakor delajo junaki g. Drameljskega. Od začetka pa do konca povesti, vse je tako grozno naivno, vse tako žalostno smešno, da se mora človeku nehote smiliti — pisatelj, ki svojih ljudi ne pozna niti do gležnjev! — Moj Bog, in te primere! N. pr. takoj na 1. strani — »včasih se čuje glas kake taščice, kateri se zdi kakor molitev nekdanjih redovnikov«, ali pa — se mu je zazibala nemirna duša v sladko čutstvo, kakor so se zibali v pomladnem vetriču vrhovi dreves«. Primere morajo biti neprisiljene, resnične in se ne smejo rabiti ob vsaki priliki in nepriliki! — In pa jezik! Od pisatelja moramo v prvi vrsti zahtevati, da zna pravilno pisati, da mu slovnica ni deveta dežela. Gospod Drameljski ne pozna niti najprimitivnejših pravil, n. pr. on niti ne ve, da se pomakne v nikalnih stavkih tožilnikovo dopolnilo v rodilnik i. t. d. — Navzlic tem opomnjam pa moram pripoznati gospodu Drameljskemu vendar nekaj pripovednega daru. Ako se bode hotel učiti najprej jezika, opazovati ljudi, kako zares žive, govore in delajo, čutijo in mislijo, ako se bode nadalje tudi zares vživil v življenje ter prebiral najboljše pisatelje s kritičnim očesom, tedaj utegne kdaj spisati še kaj povoljnega. Samo naj se od začetka ne loteva dolgih povesti, poskusi naj svojo srečo v krajših črticah, naj pili in brusi . . . vederemo! — Pridnost in vestnost sta poleg pripovednega daru — vse! Sicer pa dobrega pripovednika ne učini niti najvzornejša akademična izobrazba, niti največja učenost, prav tako kakor mu do njega ne pripomore sam pripovedni dar brez vsake naobrazženosti!

Gospod Drameljski je knjigo sam založil, to stane denarja, in po mojih mislih bode sedaj bridko okusil, kako nevaren hazard je to, ako si privošči tak »šport« Slovenec, ki se ne valja ravno v izobilju. Nadalje pa moram resno pripomniti, da imamo Slovenci premnogo uredništev, ki imajo prazne predale

in ki rada sprejemljejo vsako delo, ki je količkaj vredno. In za ljudstvo je v prvi vrsti družba sv. Mohorja. Kdor čuti v sebi kaj zmožnosti in veselja do pripovedovanja preprostemu ljudstvu, ta je najprej zavezan, da se zglati pri njej! —

Jos. Kostanjevec.

Gundulić und sein »Osman«. Eine südslawische Litteraturstudie von Alfred Jensen. Göteborg, Wald. Zachrissons boktryckerei 1900. VI+422. — Znameniti švedski slavist, tudi nam Slovencem dobro znani in ljubi prijatelj g. Jensen, ki je tudi našemu jeziku popolnoma večšč, sotrudenik »Ljubljanskega Zvona«, je bival predlanskim leto in dan v Dubrovniku ter študiral dubrovniško literaturo in kulturo. Plod teh študij je omenjena monografija o Gundulićevem epu »Osman«. Gospod Alfred Jensen je izdal to knjigo v nemškem jeziku, da bi jo med Germani in tudi med Slovani lažje razširil nego pa, če bi jo bil izdal v švedščini. Gospod Jensen razpravlja z znanstveno akribijo o starem Dubrovniku in njegovi književnosti in kulturi, potem govori o Gunduliću, njegovem življenju in njegovih delih. Podaje obširno vsebino njegovega »Osmana« in govori o vsch momentih, tičočih se tega klasičnega epa. Gospod Jensen pravi, da ni nameraval pisati prevoda »Osmana« niti komentarja, nego on je hotel na podlagi najboljših virov pokazati v velikem pesniku Gunduliću, kako je bil ta pesnik naravni produkt slovanske renesanse v Dubrovniku. Knjiga g. Jensena je torej važno delo, in samo škoda je, da ni natisnjena v več eksemplarjih.

Gospod Jensen je sedaj član kraljeve švedske akademije v Stockholmu kot poročevalec za vse slovanske literature.

A. Aškerc.

Še enkrat: »Prešeren in slovanstvo«. Spisal Fr. Ilešič. Pod naslovom »Pesnik Prešeren — pred Ilešičevo sodbo« je objavil v listku »Slovenskega Naroda« z dne 11. in 12. februarja t. l. gospod dr. Fr. Vidic kritiko, ki izziva nasprotno kritiko, ker mrgoli netočnosti in krivih pojmov. Pred vsem je treba napomniti, da profesor Ilešič v svoji razpravi ni prerešetal pesnika Prešerna, temveč pesnika rodoljuba v njegovih odnošajih do slovanstva. Gospod dr. Vidic je zmešal pesnika in rodoljuba-Slovana.

Nekam čudna je trditev, da bi se kritik (g. dr. Vidic) ne bil čudil, ako bi bil odstavek o pomenu Prešerna v zgodovinskem razvoju slovenstva napisal kak politik, ki je drgetal za svoj mandatek, ker so se za njim podili radikalnejši kandidati ter nad njim vihteli svoj bič; da pa je prišel do takega spoznanja prof. Ilešič, to je vsekakor zanimivejše. — Ali smejo o politiki govoriti samo poslanci, drugi navadni ljudje pa nimajo za politiko niti sposobnosti, niti upravičenosti? O drugih osebnostih, na pr. o nevrednosti nekega odstavka za slovenskega profesorja, ne bodem razpravljaj. Zato ima g. profesor Ilešič sam besedo.¹⁾

G. dr. Vidic je vprašal g. Ilešiča, je li res prepričan (Ilešič), da je edino ali recimo v prvi vrsti kriv ubogi Prešeren, da Ilešič ni rojen Hrvat. Če bi se bila dala lepa in idealna ideja ilirizma oživotvoriti, bi se bilo to zgodilo vkljub — Prešernu. — G. dr. Vidic je menda hotel reči, da bi bili Slovenci postali Hrvati, ako bi bili sprejeli štokavščino za knjižni jezik. Drugo je jezik, drugo je politična narodnost. Ako bi bili Slovenci sprejeli štokavščino za knjižni jezik, se ne bi bili zaradi tega prelevili v Hrvate, kakor se niso niti kajkavski niti čakavski Hrvati izpremenili v Srbe, ko so sprejeli štokavščino. Sicer pa Ilirci niso vsiljevali hrvatskega imena, nego so predlagali kot skupno ime

¹⁾ Prim. »Slov. Narod« z dne 18., 19. in 20. februarja.

»ilirsko«, ki je moglo vse južne Slované spojiti in vendar posameznim plemenom ostavljati svoje ime. Tudi Slovaki so imeli nekaj časa češčino za knjižni jezik, pa so zato vendar ostali Slovaki. Norvežanom je rabila mnogo časa danščina kot knjižni jezik, in vendar so ostali Norvežani; v severni Ameriki govorijo angleški, pa vendar nihče ne imenuje sebe Angleža, niti Mehikan sebe Španca, niti Brazilec Portugiza, čeprav govore Mehikani španski, Brazilci portugiški jezik. Pa tudi hrvaško ime nam ne bi bilo nič škodilo, ako bi ga bili sprejeli.

Gosp. Ilešič tudi ni nikjer trdil, da je Prešeren edini kriv, da niso Slovenci sprejeli ilirščine. S tem pa ni rečeno, da ni bil nič kriv. Bilo je več faktorjev, ki so to zakrivali, ali eden izmed glavnih faktorjev je bil Prešeren. Tudi ako bi bil Prešernov odpor čisto pasiven, bi bil Prešeren kolikor toliko kriv. »Kdor ni z mano, je proti meni.« Prešeren pa je bil najimenitnejši slovenski literat in je s svojim aktivnim literarnim delovanjem tudi druge odvrčal od ilirizma. Nihče ni trdil, da je bil Prešeren iz zlobnosti nasprotnik ilirske ideje. Ako pa je bilo njegovo subjektivno prepričanje, da je ilirska ideja neizvršljiva, s tem ni dokazano, da je bila res neizvršljiva, saj Prešeren ni bil nezmožljiv.

Gosp. dr. Vidic pravi dalje: »Ali res misli Ilešič, da bi bil ilirizem zmagonosno prodril, ako bi bil Prešeren stopil v njegovo službo? Jaz dvomim.« Jaz pa nič ne dvomim. Znano je, da so bili skoro vsi pisatelji one dobe navdušeni za to idejo. Ako bi se je bil Prešeren pri svoji visoki darovitosti poprijel, bi bil za seboj potegnil vse ostale kranjske pisatelje; saj Štajerci, Beli Kranjci in Korošec Jarnik so bili vsi itak za to idejo. Ali ni znano, kako sta vplivala Dante na sprejetev toskanskega narečja v Italiji in Luther na sprejetje sakonskega narečja v Nemčiji?

Kritik pravi dalje, da mora g. Ilešič kakor filolog vedeti, da se narodu ne da vsiljevati kak jezik, ker se vsak razvija samostojno in naravno, da je neodvisen od vsake komande itd. Mnogobrojni nemški in italijanski dialekti, ki so si med seboj bolj različni, nego je slovenščina od ruščine, kamoli od štokavščine, se tudi še dandanes naravno in samostojno razvijajo. In vendar imajo Nemci in Italijani književne jezike, katerim se priučavajo šele v šoli. Ali so morebiti sicilski in sardinski kmetje sami sebi izvolili toskanščino kot knjižni jezik, ali pa meklenburški in holšteinski kmetje saksonščino? Pisatelji so bili oni, ki so knjižni jezik ustanovili, in baš tako bi bili lahko Slovenci sprejeli štokavščino kot knjižni jezik; saj izobraženi Slovenci dobro vedo, kar je Jagić dokazal, da so vsi južni Slovani ena skupina, ki govori en jezik, a različna narečja, in da uvedenje štokavščine pri Slovencih ne bi bilo vsiljevanje drugega jezika. Pri Nemcih in Italijanih ni bilo tako ozkega obzorja, da bi bili na pr. Alemani ali pa Benečani mislili, da smejo le svoje narečje povzdigniti v književni jezik.

Oni »višji elementi«, katerim se seveda strahopetni Slovenci vedno klanjajo, četudi jim oni za tilnik stopajo, so brez ugovora v šolo uvedli štokavščino pri kajkavskih in pri čakavskih Hrvatih; rad bi vedel zakaj je ne bi bili uvedli pri Slovencih, ako bi bili merodajni krogi, in to so pisatelji, dali štokavščini svoje mesto.

Politična vplivnost — g. dr. Vidic priznava to — bi bila večja, ako bi bili Slovenci sprejeli štokavščino. Ali ve g. kritik, kake važnosti je politična vplivnost? Hrvatom v Istri, ki so v izobraženju za Slovenci daleč zaostali, sta priborila njih poslanca hrvatsko gimnazijo v Pazinu. Olikani Slovenci pa vkljub

vsem svojim poslancem niso mogli dosedaj niti ene gimnazije pridobiti! V Gorici niti paralelnih razredov v nižji gimnaziji ni, na Koroškem pa niti slovenskih ljudskih šol nimajo. Italijanov v Dalmaciji je ena pest, in vendar imajo vse, česar žele. To je politična vplivnost. Čeprav se pa Hrvatom v Istri slabo godi, imajo vendar zaslombo v ostalih hrvaških deželah. Moti se, kdor misli, da so zadnje volitve v Istri dokaz, da Hrvati propadajo. Lahko trdim, da se doslej še ena vas v Istri ni raznarodila, pač pa je izvestna prikazen rastoče raznarodovanje na Koroškem in na Štajerskem navzlic vsej izobraženosti slovenskega ljudstva.

Gospodarsko ojačenje je res vrlo važno za neodvisnost narodovo. »To je val in zid, ob katerem se odbije tuji naskok!« pravi g. dr. Vidic. Odkod pa prihaja gospodarsko ojačenje? Ali ne vidimo mar, da so najsilnejše in politično najjačje države baš tudi gospodarski najmočnejše? Brez politične jakosti je ni gospodarske. Čim manjša pa je politična skupina, tem manjši je njen vpliv, tem manjša tudi gospodarska jakost. Če bi bili Slovenci gmotno še tako neodvisni in duševno še tako napredni, bi se vendar sili kulture in gospodarstva onih narodov, ki broje mnoge milijone, ne mogli odtegniti. Čim manjše je število naroda, tem manj uslovov ima oni narod za kulturno in gospodarsko samostojnost.

Kritik pravi nadalje: »Napaka je Ilešičeva, da je sodil pesnika, umetnika (zopet pesnika - umetnika!) Prešerna nekako z današnjega političnega stališča, in vendar bi ga bil moral, ako hoče biti lojalni, soditi po duhu Prešernove dobe.« Poslednje besede so resnične. Neresnično pa je, da je Ilešič sodil pesnika in umetnika. Ilešič je pesnika in umetnika pustil pri miru in mu izrecno pripoznal imenitnost kot leposlovca in umetniku. Ilešič je govoril o Slovanu Prešernu, in to zategadelj, ker se je dosedaj Prešernovo slovanstvo kovalo v zvezde. Je li pa sploh vsako delovanje v duhu svojega časa hvale vredno? Delovanje postaje umevno, ako se presoja po duhu dobe dotičnika, zato pa ni brezprikorno.

Tudi ljubezni do domačega jezika Ilešič Prešernu ni odrekal. Nikjer ni besede, ki bi se smela tako tolmačiti. Ali ljubezen do domačega narečja ni zato zasluga za slovanstvo. Po našem subjektivnem, a z objektivnimi dokazi podprtem mnenju bi bila ljubezen do skupnega književnega jezika južnoslovanskega Slovencev v kulturnem, političnem in gospodarskem oziru večjo korist prinesla nego ljubezen do domačega narečja, in zato se ne moremo udeležiti onih slavospevov, ki proslavljajo Prešerna - Slovana. Prešerna - Slovencu Ilešič ni nikjer neugodno omenil. Bil je Prešeren iskren domoljub, v poznejših časih celo Slovan, a v korist slovanstvu njegova pasivnost ni bila.

Kar se torej tiče »Zdravice«, je nedvojbeno, da se je Prešeren v njej izrazil iskrenega Slovana. Žal, da tako pozno. Saj je zložil to zdravico šele kratek čas pred svojo smrtjo. Ilešič je dokazal, kako se je Prešeren polagoma iz Kranjca brez lastne iniciative, vsled vnanjih prilik, pretvoril v Slovana.

G. dr. Vidicu se zdi neverjetno, da bi bil Vraz na Prešerna v slovanskem zmislu vplival, ker je Vraz šele l. 1837. intimno s Prešernom občeval. Ako so besede prepričevalne, se damo prepričati tudi od oseb, katerim niti imena ne poznamo, na pr. po časopisnih člankih, katerim ne vemo pisatelja. Zato je bilo nepotreba, da bi bil Vraz samo ob času intimnega občevanja mogel vplivati na Prešerna. To se je zgodilo mnogo pred 1837. l. —

Da Ilešičevi nameri ni sodilo navesti besed, katere je Prešeren izrekel o Kordeševi nameri — tega g. dr. V. sam ne verjame.

»Da Prešeren ni imel iniciative in da pozneje ni več mnogo delal, za to ni odgovoren Prešeren, ker je bil lirik, in tak poje, dokler mu narekuje srce, in se ne sme siliti.« To je vsebina nekega odstavka v kritiki g. dr. Vidica. Izvrstno! Ilešič nikjer ni trdil, da bi se bil moral Prešeren siliti. Mi smo prav zadovoljni s Prešernom pesnikom in cenimo ter uživamo njegovo poezijo kakor le kdo drug. Zato pa ni bilo treba podtikati Prešernu mučeništva za narod in širokih pogledov na slovanstvo. Ne Prešerna, nego one slavospevnike Prešernovega slovanstva je Ilešič pobijal.

Gospod Vidic piše: »Nekako zametujoče izjavlja Ilešič: „Prešeren ima velik pomen le za slovensko leposlovje“ ... Ali ni to nič?« — Kdo pa je dejal, da to ni nič? Leposlovje je mnogo, a ni vse, ker v narodnem življenju je poleg leposlovja še mnogo važnih stvari. Ilešič je dejal, da je bil Prešeren imeniten poet, ne pa imeniten slovanski politik in buditelj naroda. Da pa tudi politika in probujanje narodne zavesti in slovanstva kaj velja, tega menda vendar ne bode niti g. dr. Vidic tajil. Angležem ni sam Shakespeare pridobil svetovne vlade, pač pa še drugi imenitniki. Goethe in Schiller sta slava nemškega naroda, a do ugleda je nemškemu narodu v svetu Bismarck več pripomogel nego oba pesnika.

Da smo s Prešernom postali Slovenci narod in da se danes s Prešernom postavljamo ob stran drugim kulturnim narodom, je prazna fraza. Pojem kulture je nekaj obširnejši nego pojem poezije. Da je poezija najvažnejša, bi bili Srbi in Kozaki najkulturnejši narodi, ker je pri njih poezija še dandanes doma.

R. Perušek.

Dostavek uredništva. Dali smo prostora tej repliki, ker ni osebna in ne žaljiva, nego je pisana povsem stvarno in mirno. Prepričani smo tudi, da je sedaj preporno vprašanje »Prešeren in slovanstvo« od vseh strani, pro in contra pojasnjeno in prerečetano dovolj. Naši čitatelji so si morali sedaj že sestaviti svoje pravo mnenje. Uredništvu se ne vidi več potrebno, da bi še samo potratilo več besed o dognanem »vprašanju«. Samo en moment naj še, in to zadnjikrat, v tej stvari poudarimo! Mi ne moremo dovolj obžalovati, da nimamo s Srbohrvati enega in istega književnega jezika, vendar bi nam za bodočnost niti ta skupni književni jezik povsem ne zadoščal. Ne samo južni, nego tudi vsi severni Slovani bodo morali iz istih ozirov, o katerih govori g. prof. Perušek na str. 283. svoje replike, težiti za tem, da si izbero za svoj diplomatični, znanstveni skupni jezik — jezik ruski. To je jasno ko beli dan. A tega teženja po vseslovanskem ruskem jeziku nam ne narekujejo niti politične fantazmagorije niti sentimentalni entuziazem, nego čisto praktična nujnost in zdrava pamet! — In s tem — konec polemiki, konec debate!

Nakazanje v učilišteto i sčemejstvoto. Pedagogičeski etjudo otb Prof. M. Vambergera. Prěvelo i dopolnilo A. Bezenšek. Plovdivo, 1901. 8°. 32 str. — Lansko leto je obhajal znani naš rojak prof. Bezenšek v Plovdivu na Bolgarskem petindvajsetletnico svojega učiteljevanja; ob tej priliki mu je njegov nekdanji učenec, prof. Vamberger v Karlovcu, tudi Slovenec po rodu, poklonil to pedagoško študijo o »kaznovanju v šoli in rodbini«, ki daje g. pisatelju spričevalo o obširnem znanju, pedagoški milini in plemeniti vnemi za napredek človeštva.

Fr. Ilešič.